فتوح الآخرہ

معروف بہ

تصنیف لطیف جناب مولوی صاحب سکین جبلپوری

تلمیذ جناب شمشاد لکھنوی

باہتمام خاکسار

زیر نگرانی ناچیز علی حسین

تہدیہ

ہز ہائنس عالیجاہ فرزند دلپذیر دولت انگلیشیہ مخلص الدولہ
ناصر الملک امیر الامراء آنریبل کرنل سر نواب سید محمد
حامد علی خاں بہادر مستعد جنگ جی۔ سی۔ آئی۔ ای۔
جی۔ سی۔ وی۔ او۔ فرمانروائے مصطفیٰ آباد۔ رامپور
خلد اللہ ملکہ کے شایان شان رسالہ نہیں حقوق و فرائض کی بنا پر
اس لیے حضور کے نام نامی اسم گرامی پر اپنی مختصر
تصنیف کو معنون کرتا ہوں۔

خادم قدیم محمد [illegible] دہلوی۔

انا مدینة العلم و علیؑ بابها

الحمد للہ والمنہ کہ رسالہ متبرکہ در مناقب جناب امیر علیہ السلام باسم تاریخی

فتوح الآخرہ

معروف بہ

ہفت بند منقبت

از تصنیف خاکسار محمد عبد الرزاق سکین جلالپوری تلمیذ جناب شمشاد لکھنوی

در مطبع حکیم برہم واقع گورکھپور مطبوع شد

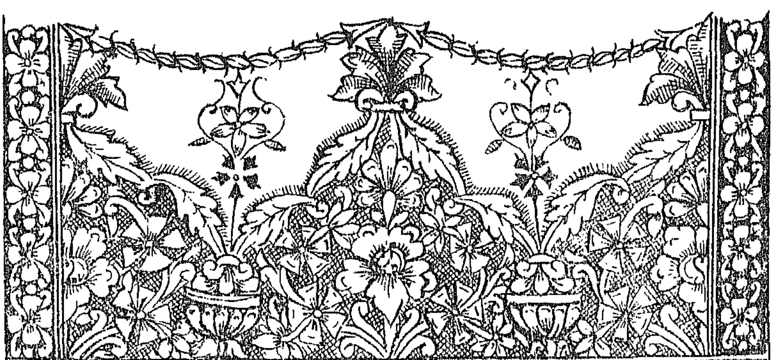

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العالمین والعاقبۃ للمتقین والصلوٰۃ والسلام علیٰ رسولہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین الیٰ یوم الدین

امابعد خاکسار ذرہ بیمقدار مقلد صحاب نکتہ رس محمد عبد الرزاق بیکس قریشی حنفی ابن منشی شیخ الٰہی بخش بن حاجی علاء الدین بن مولوی محمد ابراہیم مرحوم کانپوری طاب اللہ ثراہم وجعل الجنۃ مثواہم بخدمات ارباب فہم وذکا بصد ادب و التجا ملتمس ست کہ ہفت بند ملا محتشم کاشی علیہ الرحمہ در مناقب مولا علی کرم اللہ وجہہ دیدم وحسب استعداد خود بکنہ حقیقت آن وارسیدم ۔ سبحان اللہ عجب ہفت بندے گفتہ بلکہ لآلی فصاحت و بلاغت سفتہ ۔ از سخنوران دہر کسے را چہ یارا کہ از عہدہ ستایش آن برآید ۔ واز شاعران عصر متنفسے را چہ مقدور کہ در صفت مضامین عالیہ اش بلند پروازی نماید ۔ خواستم کہ در ہمین طرز ہفت بندے موزون کردہ ۔ ذریعۂ ثواب اخروی سازم وسر مفاخرت بملاء اعلیٰ برافرازم ۔ ناگزیر بتقاضائے شوق طبیعت بر نظم آن دل نہادم ۔ وبعد ختم بخدمت بعض احباب لائق ومستعد فرستادم ۔ آنہا بقول اتحاد

وکہیں وقت خود صرف کرده بعض جا ترمیم نمودند۔ وازبذل توجه خویش آبروی افکار این ہیچکاره افزودند۔ ازان بعد برای اصلاح بخدمت حضرت استاذی مولانا مولوی محمد عبد الاحد صاحب شمشاد لکھنوی مدظله العالی فرستادم۔ مرا نه دعوای فارسی دانی ونه خیال شہرت خویش خصوصًا درین دور که فارسی دانان چون کیمیا نایاب و مذاق شعر از طبع اہل دوران کم در نگاه ارباب دانش زبان فارسی بدیدهٔ اجنبیت نگریسته می شود واقسام شعر وسخن مخالف طبع اصحاب منش می گردد۔ پس درین زمان در زبان فارسی طبع آزمائی نمودن کاریست بی سود وامریست بیفائده۔ لیکن حُسن عقیدت جناب مولای ممدوح وامید حصول ثواب آخرت بران مجبور کرد که این نظم بپایهٔ اتمام رسید۔ ولائق ملاحظهٔ اصحاب دانش وارباب منش گردید۔ شکرگزاری آن بزرگواران که این منقبت را از حلیهٔ اصلاح محلی ساختند اندازهٔ طاقت نحیف بیرون ست۔ واحسان آن احباب که تقاریظ بے بہا وقطعات تاریخ دلفزا فرستادند از حد قوت این ضعیف العباد افزون حضراتے که از الفاظ رنگین ومعانی دلنشین در تقاریظ وتواریخ عزت افزائی این اذل داریں ساختند۔ رب العزت آنہا را بمقاصد دینی ودنیاوی رساند ودر دنیا خوش وخرم ودر عقبیٰ ممتاز وسرافراز گرداند۔ اکنون بخدمات ارباب فن واصحاب سخن التماس ست که اگر بلحاظ بشریت جای خطائی رفته باشد بذیل عفو بپوشند ودر اظہار آن نکوشند مصرع بر کریمان کارہا دشوار نیست

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

بند اول

ایکه سودایت بدلها چون سویدا جاگزین
هرکه مولایش نبی مولاش باشی بالیقین

حدیث من کنت مولاه فعلی مولاه ۱۲

مهدِ جنبان بهر آلِ تو جن و انس و ملک
مروحه جنبانِ ریحانین تو روح الامین

حسن و حسین رض ۱۲

زور بازوے یدُاللّهی اگر آری بکار
چون درِ خیبر کشائی بابِ نُه چرخ برین

نهی تو بیرون فگند اصنام از بیت الحرام
امرِ تو محکم نموده رشتهٔ دین متین

پیش شهبازِ عتابت بال هر فی بال شل
نعرهٔ صور از نهیبت چون مگس وقتِ طنین

مه بلا گردانِ ایوانِ رفیع الشان تو
درگهِ عالیت را جاروب کش مهرِ مبین

ذات تو بی‌مثل و بی‌همتاست از فیض نبی
حسن عین و لام و یا از طا و ہا و یا و سین

رسول صلعم ۱۲ — علی رض ۱۲

پاره پاره جیبِ شرک از دستِ قهرِ تو شده
دامنِ سعیِ تو ملت را نگارِ آستین

نازشِ گیتی ز مهر و نازشِ مهر از ضیا
نازشِ دلها ز نامت همچو خاتم را نگین

نور گیر از تاب انوار رخت خورشید و ماه / سنبله از سنبل زلف و تابیت خوشه چین
وا به امید قدومت باب جنت از ازل / چشم بر راه محبان تو دائم حور عین
در ثنایت با کمال نطق و جودت صم و بکم / اهل دل اهل و لا اهل فلک اهل زمین

غیر حق از کنه ذاتت کیست کو آگه بود
زان سپس آگه اگر باشد رسول الله بود

بند دوم

کیست در میدان گیتی صاحب سیف و فرس / لافتا مخصوص بهر ذات والای تو بس
نیست یارائی بیان در قدر عز و جاه تو / با خدا همراز بودی با محمد هم نفس
جام کوثر از طفیل لطف تو باشد نصیب / وز عطای تو بود بر باغ جنت دسترس
حبذا شان علوی شمسه ایوان تو / فکر گردون سیر از نیمه رهش شد باز پس
بی تو شیدای ترا در خلد باشد کی فراغ / گلشن فردوس گردد بهر او تنگ از قفس
گنج باد آورد پیشش هست مثل خاک هیچ / هر که با خاک درت دست قناعت کرد مس
پیش شمشیر جهان سوزت عدو خاکستری / آتش قهر خدا تیغت بود دشمن چو خس
کشور اسلام را بازوی تو حصن حصین / همرکابت آمده فتح و ظفر مثل عسس
سرکشان در زیر پایت سر بصد ذلت نهند / روی از فرمان والایت نپیچد هیچ کس

نیست باک از یوم پرسش نیست خوف از روز حشر
چون تو هستی از برای عاصیان فریادرس

غازه باد ابر رُخم از خاک پاک روضه‌ات
ای شهنشاهِ نجف دل را همین باشد هوس

روز فتح قلعهٔ خیبر ز هر سو شد بلند
این ندا از جن و انس و ام دد و مور و مگس

شیر یزدان شاه مردان قدرت پروردگار
لا فتیٰ اِلّا علی لا سیف الّا ذوالفقار

بند سوم

تاب از روی منیرت مهر انور یافته
چرخ گردنده ز پای تو محور یافته

هر که با خوبی طالع شد گدای کوچه‌ات
خویشتن را فارغ از خضر و سکندر یافته

ماه را مهرِ تو آورد از زوال اندر کمال
وز فروغت مهر خود را ذرّه‌پرور یافته

خاکسارِ کوچه‌ات را گنجها باشد بدست
کان ز خاکش معدن کبریت احمر یافته

زانکه از کوی نجف مشتی خزف در صدقه یافت
بخت او بی‌رنج و محنت گنج گوهر یافته

روضهٔ پرنور تو آنکس که اندر خواب دید
خفته‌اش بیداری از حُسنِ مقدر یافته

اخترِ روی سعیدت تافته چون بر زحل
نحس اکبر خویشتن را سعد اکبر یافته [مشتری ۱۲]

قلزمِ لطفت چو جوشید از پی تر دامنان
خویش را فُلکِ فلک با حسن ابر یافته [کشتیان ۱۲]

بیش می تابد رخ خور از دگر سیّارها
کز غبارِ خاک راهت بر سر افسر یافته

فیضِ جود و بذلِ تو از شرق رفته تا بغرب — باختر مه یافته خورشید خاور یافته

از لبِ نوشینِ لطفت جوی شیرین موج زد — در طفیلش خلد هم تسنیم و کوثر یافته

مخزنِ علم لدُنّی سینهٔ صافیِ تو — علم کونین از جنابت زیب و زیور یافته

عقلِ اول کان بود هر علم و دانش را سبب
ته کند زانو به پیشت بهرِ تحصیل ادب

بند چهارم

ای که حسنین رض تو شمعِ دودمانِ مصطفیٰ — وی که ریحانینِ تو تسکین جانِ مصطفیٰ

زینتِ محرابِ دین طاعت گزارِ قبلتین — ای که سرتاپا همی داری شانِ شانِ مصطفیٰ

جبهه سایانِ درِ تو رستگار اند از ازل — آستانت در حقیقت آستانِ مصطفیٰ

نخلِ قدّت رونقِ گلزارِ فردوسِ برین — قامتت سروِ روان در گلستانِ مصطفیٰ

مشرقِ خورشید ایمان مطلعِ ماهِ یقین — روی با انوار تو آمد بسانِ مصطفیٰ

گل ز گلزارِ هدیٰ سرو از ریاضِ کاف و نون — عندلیبِ خوشنوا از بوستانِ مصطفیٰ

مسقطُ الراست چو آمد کعبه کعبه قبله شد — رشکِ خلد آمد مکانت چون مکانِ مصطفیٰ

یکه تازِ جنگِ خیبر فاتحِ بدر و حُنین — ناصرِ دین سرگروهِ عاشقانِ مصطفیٰ

لال در مدح و ثنائے تو زبانِ انس و جن — بهرِ اوصافِ تو می باید لسانِ مصطفیٰ

سرّ پنهانِ حقیقت از زبانت آشکار وز لبانت شد عیان راز نهانِ مصطفیٰ
یافته از دستِ جهدت کار و بارِ دین رواج شد ز اخلافِ تو قائم خاندانِ مصطفیٰ
تا نباشم مضطر و اندیشه ناک از هولِ حشر یک نگاهِ مرحمت سویم بجانِ مصطفیٰ

رنگ تازه آید از الطافِ تو بر روی من
وای بر من وای بر من گر نبینی سوی من

بند پنجم

هست در قرآن ثنایت یا امیر المؤمنین مدح تو کرده خدایت یا امیر المؤمنین
شمهٔ از دشمنی با تست خسران را سبب فوز خیزد از ولایت یا امیر المؤمنین
فرش پا انداز تو باشد علوی هر علا جز خدا داند که جایت یا امیر المؤمنین
در کلامِ خویش ایزد آیهٔ تطهیر خواند بهر اهلت هم برایت یا امیر المؤمنین
داشتی در غزوهٔ بدر و اُحد فوج ملک پیش و پس بهر حمایت یا امیر المؤمنین
کوثر و تسنیم نزد عارفانِ نکته رس چشمهٔ بحر سخایت یا امیر المؤمنین
سالکان را در طریقت تا نه تشویشی بود آمده بهر هدایت یا امیر المؤمنین
شد خیالِ وصفِ ذاتت صاف را چون دل پر گهر شد از عطایت یا امیر المؤمنین
از دو انگشتِ مبارک بابِ خیبر را بکند ساعد زور آزمایت یا امیر المؤمنین

معدن خلق عظیمی مخزن لطف عمیم	جان و مال من فدایت یا امیر المومنین
با هزاران چشم بر لطفت سراپا ساخته	بر درت آمد گدایت یا امیر المومنین
گوشهٔ چشم از ترحم ار چه باشد گاه گاه	می کند بار اکفایت یا امیر المومنین

شور اهل حشر سازد گرم بازار ترا
رحمت تو کی خجل سازد گنهکار ترا

بند ششم

لوح خورشید و قمر چین نه فرمان شماست	دفتر مهر و جهان فردی ز دیوان شماست
اطلس خوش رنگ گردون فرش زیر سفره ات	قرص خور با این بزرگی ریزه خوان شماست
ذات عالی گر بظاهر آمده در ممکنات	لیکن از امکان بپایان دیگر امکان شماست
مطلب من کنت مولا تاجدار هل اتی	اِنّما و قُل کفیٰ باللّٰه در شان شماست
کوثر و تسنیم موجی از یم فیض تو هست	گلشن جنت گلی از باغ فیضان شماست
نیست در دنیا اگر تا پای اقدس دسترس	در قیامت دست این عاصی و دامان شماست
چون ثناهایت بود اندر کلام ایزدی	هر چه در وصف شما گویند شایان شماست
داد حق فتح مبین در غزوه‌ها از هر طرف	در همه جا خالق عالم نگهبان شماست
کیست کز لطفت نگشت از ورطهٔ غم رستگا	موجزن در هر دو عالم بحر احسان شماست

اگر سلونی شاخے از نخلِ افاداتِ تو ہست
لو کشف ہم میوۂ از باغ عرفان شماست

مدح ممدوحِ خدا سرمایۂ اہلِ سخن
بندۂ ناچیز بیکس ہم ثناخوانِ شماست

یک نگہ از تست آزارِ معاصی را دوا
اینک این رنجور ہم محتاجِ درمانِ شماست

خوش ہست از غیر دردِ خویش پنہان داشتن
لیک بے عقلی ست پنہان از طبیبان داشتن

بند ہفتم

اے ز نورِ عارضت آراستہ دار السلام
گوہرِ پاکِ ترا مولد بود بیت الحرام

اے ز روے تو بہار باغ عرفان تازہ تر
وے ز بوے تو معطر شخص ایمان را مشام

چون رسولِ حق ترا با خود ہمی کرد ضم
چون نہ در کونین باشی ذو الکرم ذو الاحترام

گفت احب الخلق ہذا اللہ حبیب حق تم
زانکہ خلاقِ دو عالم با تو دارد حب تام

گر غبار کوے والا ست رسد بر آسمان
غازہ بر عارض نماید ماہ با فخر تمام

ماجرا ہا ہیش ازین برتر ز فہم و فکر ما
حق ز تو راضی و تو از فرضی حق شاد کام

منتشر ادیان باطل را تو کردی چون ہبا ۔ گرد و غبار
شد مرتب کار دین از تیغ تیزت لا کلام

خواجۂ اہل یقینی سرور دنیا و دین
حامی شرع متینی ماحی کفر و ظلام

آمدی نائب ز بہر نائب حق از ازل
کار عالم را بذات تو بنا شد چون نظام

بر سرم روزِ جزا لطفت بود سایه فگن
حاجتِ من کن روا بهرِ شهیدِ کربلا
مدحتِ تو چون بود بیرون ز گفت و گوی من

کن قبول این آرزو تو شاه هستی من غلام
وز طفیلِ روحِ پاکِ دخترِ خیر الانام
خامشی از وصفِ تو حدِ ثنایت والسلام

هر سحر کروبیان گویند بر چرخِ برین
روضهٔ شاهِ نجف فردوس باشد بر زمین

تقاریظ و تواریخ

ھذا ما قرظ رئیس المدرسین و محققھم الفقیه الکامل المکمل جامع انحاء العلوم مولانا
و مولی الکل ابو الامجد محمد عبد العلیم الاعظمی المدرس الاعلیٰ فی مدرسة چشمۂ رحمت
الواقعه فی غازیفور ادام الله علینا فیوضه و بقائه

اَمَّا بَعْدُ فانّی سرحتُ النظر فی هٰذہ القصائد الغرّاء النقیّة من العواء
والعوراء یمتدح بها خاتم الخلفاء امیر المؤمنین نخب الأتقیاء فوجدتُها
کأنّها حدائق لبنان او اَوراق مُحضرّة مِنَ الأفنان او ازاهیر بستان او ریاحین
العیدان او روضة حِسان او جنان رضوان فجزاه الله المؤلف خیر الجزاء فهل جزاء الاحسان الا الاحسان

کتبه ابو الامجد محمد عبد العلیم الاعظمی اصلح الله حاله و انجح اماله

ھذا ما قاله معلم العلوم العقلیه و النقلیه فخر المدرسین مولانا احمد حسین الاعظمی
المدرس الاعلیٰ فی مدرسة احسنیه الواقعه فی ڈھاکہ مقرظًا علی فتوح الآخره

بعد حمد الله و صلوٰة رسوله فقد وردتْ الیّ نمیقة انیقة بل صحیفة ملکوتیّة
غنّی فیها مُغنٍّ مُطربٌ و غردة مُغرّدٌ مُعجبٌ بالحان تطیر منها العقول و تدور الفحول
و تمید بها الافئدة و تهتز منها الوهدة و الانجدة خاطب بها حضرة قاسم الکوثر

امیر المؤمنین سیدنا علی الحمید رعقدها عقد الجمان او وشاح من اللؤلؤ والمرجان
الفاظها عذاب خطابها مستجاب معانیها حلوی اللباب والمغنی المطرب هو انسان
عین الانسان المحلی بحسن الاخلاق باللطف والوفاق للمولوی محمد
عبد الرزاق صانه اللہ عن معاداۃ الآفاق آفاز اللہ بفیوضہ
مدی عمرہ ویجری لیہ جداول برکات امیر المؤمنین بأمرہ۔

ہذا ما قرظ بہ العالم البارع الواسع علماً والرحیب عقلاً المولوی محمد شعیب
المعلم فی المدرسۃ چشتیہ رحمت الواقعۃ فی غازیفور دام اللہ فیوضہ

الحمد للہ الذی اولانا جزیل النعماء وارونا بقنیف الہباء والصلوٰۃ علی من
عجمت لدیہ الفصحاء وعییت بہ البلغاء وعلی آلہ الکرماء واصحابہ النجباء
اما بعد فانی معنت النظر فیما مدح بہ ملجأ المسلمین وامیر المؤمنین
من تباہی بہ السیادۃ وتفتخر بہ الخلافۃ اعنی علیاً رضی اللہ تعالیٰ عنہ فوجدتہ
درراً فریدۃ وجواہر رصیفہ او روضۃ مخضلہ وخمیلۃ مخضرۃ رؤیتہا تفرج
الغمۃ ونزہتہا تروی الغلۃ للہ درک ایہا الفاضل اللبیب والکیس الاریب
انما جبلت علی جبلۃ لعمری کہ وذکیۃ القریحہ وطبعت علی فکرۃ صحیحۃ وسجیۃ
سلیمہ ولا مریۃ انک فرعت الانداد وبرعت الامجاد وانما عجبت فیما املأت
واجدت فیما انشدت واغربت فیما افصحت فلاجل ذالک قلما تجد النساج

نسيجت على منواله والقرائح سمحت بمثاله فما احلى بيانك وما افصح لسانك
فنحن نسأل الله المولى العظيم ان جازى بسعيك الجميل انه ذو الفضل الجسيم

صورة ما قرظ المؤلف به العالم الكبير العزيز علماً والدقيق
نظراً عبد الباقى الفاضل الاعظمى ادام الله بقاءه

قصايد ذات الحسن ساوت سطورها
معانى كالمصباح تذكى بنورها

انار الذى فاق الكرام بمجده
اذا اشتد للاقلام يوماً صريرها

واعنى به عبد الرزاق المبجلا
يعد اذا عد الكرام كبيرها

على انه اثنى على اشجع الفتى
يعوذ به الصعلوك يوماً يثيرها

على المعالى كرم الله وجهه
خليفة اقوام الهدى واميرها

فزادت على حسن بها الحسن ثانيا
قصائد لا عيب بها فيضيرها

فزينه الرحمن بالخلق والجدا
وابرءه مما يبك عسيرها

چكيدۂ قلم عالم باعمل عامل سنن خير الرسل واعظ بے مثل مولوى
ابو الصلاح محمد بشير الله صاحب امام جمعه قصبۂ مئو ضلع اعظم گڈھ

الحمد لله الذى خلق الانسان وعلمه البيان فاظهر به اندهش فيه ادراك
الانس والجان وصلى الله على سيد العدنان محمد صاحب السيف والسنان وعلى

اٰله وصحبه ذو المنن والاحسان وبعد فقد رايتُ هذه القصائد الحسان فی
شان امیر المومنین علی بن ابی طالب تتابع علیه الرضوان فوجدتها کانها دُرٌّ
ومرجان لم یطمثهن انس قبلهم ولا جان ولم یبلغ الی فکرة مؤلفها الی هذا الزمان
فکرة الانس والجان والحق ان هذه القصائد احسن ما صنف فی مدائحه خالیة من
التکلفات المستهجنة المستقبحة کما تکلف الملا کاشی فی قصائده فی شان امیر المومنین
رضی الله تعالی عنه بما هو بریءٌ عنه فجزی الله المؤلف عبد الرزاق جزاء حسنة کما فیه وفیہ
کتبه خادم الطلاب بو الصلاح محمد بشیر الله اوصله الله الی ما یتمناه

هذا التقریظ للفاضل الکامل الفائق فی العلوم العربیة والعقلیة مولانا غلام مصطفی السهسرامی ادام الله برکاته

الحمد لله مُبدع اصناف البدائع وموسع الطاف الصنائع الذی وفق بشکر نعمه کل
مُنیب طائع احمده علی احسانه الشائع وانعامه المتتابع واشهد ان لا اله الا الله
وحده لا شریك له شهادة مسکین لربوبیته خاضع واشهد ان محمدا عبده ورسوله
ارسله بنور ساطع وعلی اٰله الشموس الطوالع واصحابه الانجم اللوامع وبعد هذا
فقد تصفحت هذا الکتاب وسرحت طرفی فی هذا النظم البلیغ المستطاب فوجدته علی
ترتیب عجیب واسلوب غریب منظوم بالعبارات الفارسیة منطوق للمعانی المدحیة
لعمری لم یؤلف مؤلف علی مثاله ولم ینسج ناسج علی منواله کیف لا ومؤلفه وناظمه ممن

يباهي به الفرزدق والکمیت ویفخر به الدرید وابن العمید اعنی به المولوی محمد عبد الرزاق ادام الله فیوضہ فی الآفاق ولنعم ما قیل فی شان هذه الرسالة الانیقه ؎

هٰذا کتاب فاق فی اقرانه	یسبی العقول بکشفه وبیانه
سفر جلیل عبقری ماجد	شهد الدلال جاء من سبحانه

فلما رایت هذا المنظوم المسمی بفتوح الآخرة مشتملا علی المناقب لعلی بن ابی طالب کرم الله وجهه فوجدته مما تشتهیه الانفس وتلذ الاعین وترغبه القلوب وتستلذ به الالسن ولله در المؤلف جعل الله بکرمه سعیه مشکورا ونظمه فی اعین الناس مقبولا ومشهورا ونحمد الله حمدا کثیرا ونسلم علی سیدنا محمد تسلیما موفورا واله وصحبه الی یوم یحشر الناس محشورا = العبد المفتقر الی الله الاعلی المدعو بغلام مصطفی عفی السهسرامی ولطا الحنفی مذهبا

تقریظ از جامع علوم حاوی فروع واصول مقبول آلہ مولوی امین اللہ صاحب جبلپوری سلمہ اللہ القوی

اما بعد الحمد والصلوة فانی قد نظرت الی ما فتوح الآخرة الکتاب الذی انشده العالم الشاعر الکامل الماهر الفائق الباهر المولوی محمد عبد الرزاق صانه الله عن آفات الآفاق الجبلفوری صین عن شرور المعنوی والصوری فوجدته مما ینشط السامعین ویطرب المصغین لیس فیه شیء مما یقدح فیه القادحون و یورد علیه المورد ون ولعمری منقبة جلیل قدرها یترشح منها محبة صادقة و

مودّۃ خالصۃ لامیر المؤمنین یعسوب المسلمین علیؓ بن ابی طالب وارجوان یکون مؤلفہ ممن اخبر عنہ سیدنا شفیع المذنبین ورحمۃ للعالمین لعلی حیث قال من مات علی حب علیٍّ بعد موتہ ختم اللہ لہ بالایمان واٰخر دعوانا ان الحمد للہ رب العالمین

حررہ خادم العلماء مسکین مستکین محمد امین اللہ قادری چشتی عفی عنہ وعن والدیہ

تقریظ چکیدۂ قلم معجز رقم سخنور جامع الفضائل مولانا مولوی حکیم محمد حسین صاحب مائل آلہ آبادی ثم جبلپوری صانہ اللہ عن شرور المعنوی والصوری

الحمد للہ الذی خلق الانسان وعلّمہ البیان وارسل رسولہ بالھدیٰ ودین الحق لیظھرہ علی کل الادیان والصلوٰۃ علی النبی الامی الذی ھدانا الی طریق الجنان واخرجنا من ھوی الضلالۃ والطغیان وعلی اٰلہ واصحابہ الذین ھم حفظۃ الشریعۃ الغراء وتراجمۃ القراٰن اما بعد فیقول العبد الفقیر محمد حسین ابن مولانا عبد الرحمن العمری الفاروقی نسبًا الحنفی القادری مشربًا ومذھبًا عفی اللہ عنہ انی تصفحت فی فتوح الاٰخرۃ التی صنفھا الادیب الاریب الموصوف لسانہ بالانطلاق الموسوم محمد عبد الرزاق بمدح فیھا بمناقب امیر المؤمنین وامام المتقین علی بن ابی طالب مظھر العجائب ومصدر الغرائب کرم اللہ وجھہ فوجدتھا من جمان الفصاحۃ والبلاغۃ معقودًا ومن اعناب حدائق الادب عنقودًا اسبغ اللہ علی قائلہ اجرًا فبدخرلہ سعیًا ذخرًا بجاہ محمد واٰلہ واصحابہ الغر المیامین اٰمین یا رب العالمین

وله فی الفارسی

ستایش جهان داور پاک را	که بخشید روان پیکر خاک را

ستایش و نیایش مرادیے را که نطق انسانی را بزیور علم البیان آراسته - رحمے که اکمل المتکلمین محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم را متابعت بنمودن نشان آیت اوست سه محمد حبیب خداوند پاک منور نمائے سمک تا سماک وشیوع دین واسلام بر بدایت اولاد وصحابش رضی الله عنهم اجمعین گواه اوست اما بعد کج مج زبان ژولیده بیان احقر الداریں محمد حسین بن مولانا عبد الرحمن فاروقی نسباً قادری مجددی مشرباً الہ آبادی وطناً جبلپوری اقامةً می گوید که درین ایام میمنت انجام بتراوش خامهٔ گرامی سر دفتر شاعران نامی جولانگاه محبت را فارس بلکه افرس جناب مولوی محمد عبد الرزاق متخلص بیکس سلمه الله الاقدس نظمے ہفت بند در مناقب امیر المومنین مظہر العجائب سیدنا علی بن ابی طالب کرم الله وجهه برنگ آمیزی صنائع پرداخت و بمطالعه این ہیچمدان گذاشت الحق نسخه ممتنع الجواب ہر بیتش حامل صد کتاب محبوب طبع خاص و عام مرغوب خواطر انام اگرچه کاشی علیه الرحمه نظمی نوشت مگر این گل دیگر شگفت از ہر عیوب پاک و صاف و از جمله صنائع و بدائع مملو یا قسم ایزد تعالی مصنف را از چشم زخم زمانه مامون و مصون دارد و تصنیفش را مقبول عالمیان گردانا د آمین - قطعه تاریخ

نوشت بیکس نفیس نظمے بمدح حضرت علی طالب	نظام زیبا فصاحت اعلی عبارت ابلغ بلاغت از بس
برای این نظم روح افزا چو فکر تاریخ گشت پیدا	ندائے ہاتف شنید مائل - محیط آفاق نظم بیکس

۱۳۳۱ھ

ریختہ خامہ فیض شمامہ ماہر رموز شعر و سخن علامہ زمن افصح الفصحا ابلغ البلغا
بحر زخار معقول و منقول حاوی فروع و اصول حضرت استادی مولانا
محمد عبد الاحد صاحب شمشاد لکھنوی فرنگی محلی مینیجر مدرسہ چشمہ رحمت غازیپور
لازالت شموس فیوضہ طالعہ و بدور برکاتہ لامعہ

قطعہ سال طبع ہفت بند نتیجہ طبع مولوی محمد عبد الرزاق بیکس سلمہ

۳ ۱ ۹
عبد رزاق شاعر نامی
ہفت بندے نوشت لاثانی
لفظ و معنی و ہم تراکیبش
نظم آن شد پسند خاطرہا
بہ طفیل مدیح بر آید
بہ تقاضا سخت خواست زمن
گفت شمشاد بہر تاریخش

۶ ۱
ہست بیکس نہ بیکس مرعوب
دادم اصلاح و شد پسند قلوب
پاک دیدم ز شاعرانہ عیوب
اعتقادش زیادہ زان محبوب
انچہ باشد بخاطرش مرغوب
بہر تاریخ قطعہ مطلوب
ہفت بند بدیع نامہ خوب
۵ ۱ ۳ ۲ ۱

قطعہ تاریخ مترشحہ کلک جواہر سلک جامع الفضل والکمال
صدر نشین بزم سخن عالی جناب مولوی سید مظہر الحسن صاحب

تحصیلدار اینشٹرو آنریری مجسٹریٹ جبلپور دامت برکاتہم

مدحتِ او گفت کو مطلوب من — بیکسِ خوش لہجہ و محبوب من
گفتمش تاریخ بے فرق زیاد — از دل و جان ہست این مرغوب من

تخرجہ ۱۳۲۹
۱۳۳۱ھ

از افادات سخنور یگانہ سر آمد شعرائے زمانہ حاوی معقول و منقول جامع فروع و اصول عالیجناب مولانا مولوی حافظ محمد علی صاحب قاری صدیقی حنفی سرویوی وکیل عدالت منصفی غازی پور دام فضلہم

ہفت بندِ منقبت در شان سیدنا علی — نام تاریخی فتوح الآخرہ شایان آن
ہست از بیکس کہ نامش عبد رزاق آمدہ — گوہرش جوہر جبل پور ہست خوشتر کان آن
خواندمش ہر شعر شعرش رشتۂ جان یافتم — ہر کرا دل ہست باشد بے شکے این جان آن
بہر سال طبع و تصنیفش چو قاری فکر داشت — ملہمِ غیبی رسید و کرد کار آسان آن
گفت تاریخ از برائے منقبت باشد ہمین — یا ورِ جاوید بیکس رحمتِ رحمان آن

۱۳۴۱ھ

دیگر در سال عیسوی

گفت بیکس ہفت بندِ منقبت — در ثنائے حیدرِ سالارِ دین
نام تاریخی فتوح الآخرہ — آمدہ از ہر نمط شایانِ این

خواندم و دیدم سراپا این کلام — نظم سلک و معنیش دُرِ ثمین
بهر بیکس عبدرزاق ست اسم — وز جبل پور ست آن مرد گزین
از فتوح الآخره هجری ست سال — در سیحی جستم از غیبی معین
گفت اے قاری بگو این مصرعہ — مدح مولا زاد راه خوشترین
۳ ۱ ۹ ۱ ۶

قطعه تاریخ از گلهاے افکار بلبل بوستان سخنوری گوهر درج معنی پروری
مقبول بارگاه رب صمد جناب مولوی لعل محمد صاحب ناظر محکمۂ دیوانی
جبل پور مصنف مثنوی مولوی هند دام مجده

عبدرزاق بیکسِ خوش فکر — محو در مدحتِ شهِ مردان
هفت بندِ مناقبِ حیدر — چون قلمبند کرد با دل و جان
هفت افلاک گشته سربسجود — بند شد ناطقه بمدح آن
سبع سیاره گرد وے گردند — عاشقان چون بگردِ معشوقان
هفت دوزخ پناه می جویند — ز آبِ مضمون آن دُرِ غلطان
وزن سبعه معلقه گم شد — چون مقابل شدند در میزان
لرزه افتدش بهفت اندام — زنده گردد و گر اگر حسّان
خواستم مادّه پے تاریخ — کان بود حال نوید جنان
ناگهان شد بدل چنان القا — حیلۂ بخشش گناه - بخوان
۱ ۳ ۱۳ ھ

از ریختهٔ قلم فیض توام عرفی زبان شیوا بیان نادر یکتا ناظم بے ہمتا مکرمی جناب منشی سید علی رضا صاحب رضا سیتاپوری حرسه الله عن الحادثات والشرور

از طبع کلام بکیس نکته سرا — افزون گردید اعتبار دانش
در مدح امام ہفت بندی گفته است — الحق که نموده است کار دانش
نظمے در وصف ساقی کوثر گفت — افزود ز نشه اش خمار دانش
بیگران خرد بزیر رانش بادا — او را گویند شہسوار دانش
تاریخ بگفت بلبل طبع رضا — گلدستهٔ معنی عیار دانش

دیگر

اے رضا این ہفت بند مدحت شاه نجف — شد ز طبع خویش مطبوع جہان از فضل رب
خوش مصنف داد مضمون آفرینی داده است — در ثنائے ابن عم سرور امی لقب
کم کسے گفته چنین جز کاشی مدحت سرا — در زبان فارسی توصیف سلطان عرب
منسلک در سلک مداحان شود در روز جزا — گرد این نظم از برائے بخشش بکیس سبب
مصرع تاریخ طبعش سر زد از طبع رضا — منطبع شد ہفت بند بکیس عالی نسب

دیگر

رقم زد ہفت بندے بکیس خوش لہجه در مدحت — که بہم نعرهٔ احسنت شد از شش جہت بیرون
عجب نظمے که از نظم ثریا باج می خواہد — برآمد چون کسے از عہدهٔ مدح و صفت بیرون

پے تاریخ طبعش گوہر مقصد بدست آمد | رضا چون سلک لامع شد نظم منقبت بیرون

دیگر

چو مطبوع گردید این ہفت بند | بمدح جناب علی ولی
رضا بہر تاریخ طبعش بگفت | مدلل مضامین وصف علی

دیگر

زانطباع مناقب حیدر | گشت مشہور نام کاشی عصر
وادسے مدح خوب طے کردہ | خامۂ خوش خرام کاشی عصر
قابل داد ناظمان بودست | در سخن انتظام کاشی عصر
از شراب حصول کام مدام | بادلبریز جام کاشی عصر
از شمیم نوازش حق باد | عنبر آگین مشام کاشی عصر
دلکشا تر ز صبح کاشی باد | فرحت انگیز شام کاشی عصر
بہر تاریخ طبع گفت رضا | ہفت بند از کلام کاشی عصر

از نتیجۂ فکر مہر سپہر سخنوری جناب منشی سید ظہور الحسین
صاحب فروغ سیتاپوری اوصله الله مدارج الاعالی

چون نظم کرد بیکس خوش فکر ہفت بند | بردہ سبق ز مدح سرایان ماسبق
از کلک اوست خامۂ بہزاد منفعل | حقا کہ کارنامۂ مانے ست ہر ورق

طبعش نموده میل سوے سهل ممتنع | کرد اجتناب از سخن مشکل و ادق
بین السطور طرفه صفا دارد و فروغ | شد از ضیاش رنگ رخ آفتاب فق
از دست خویش صاد نماید دبیر چرخ | حاصل شود اگر ز فلک گونهٔ شفق
در مدح کاملے ست که کرد ابن عم او | ز انگشت خویش سینهٔ ماه تمام شق
طبع فروغ گفت پے سال طبع آن | بے مثل هفت بند بمدح ولی حق

نتیجهٔ فکر شاعر خوش کلام مخزن علم و تهذیب جناب منشی سید حسن رضا صاحب ادیب سیتاپوری ابن منشی سید علی رضا صاحب رضا سلمه الله تعالی

شد طبع چو هفت بند بیکس | ظاهر گردید زور کلکش
قسام ازل هم از ازل داد | ملک شعر و سخن بملکش
سلک گهر ست یا که نظم ست | هم سلک در خوش آب سلکش
بنوشت ادیب بهر تاریخ | گفتار فصیح لحن دلکش

دیگر

بیکس چو نوشت هفت بندی | در منقبت امام جمهور
مطبوع زمانه گشت از طبع | ارباب جهان شدند مسرور
این نظم بدیع و نغز و نادر | بادا یا رب ز چشم بد دور
آخر سوے فکر سال رفت | در مدح چو شد ادیب مجبور

چون مادهٔ خواستم ز هاتف	از مخزن فیض شد برون نور
	۱۵۸۷ ۱۲۵۶

از نتائج افکار شاعر شیرین گفتار مخزن علم و تمیز مجتبی جناب مولوی محمد عبد العزیز صاحب عزیز منیجر انجمن اسلامیه جبلپور حرسه الله عن الفساد و الشرور

"تاریخ منقبت علی"

"منقبت علی ولی اسد الله الغالب"

۴ ۱ ۹ ۱ ۳

از طبع ناچیز محمد عبد الرزاق عفی الله عنه منیجر انجمن اسلامیه پریس جبلپور

منبع جود و کرم هم صاحب خلق اتم
عبد رزاق آنکه مشهورست در سیف و قلم

گوهر بحر بلاغت بلبل باغ سخن
عنصری عصر هم سعدی و سحبان زمن

هفت بند منقبت کرد موزون بی نظیر
زان شده مقبول دربار حسین ابن امیر

سال تاریخش عزیز از خامهٔ عنبر شمیم
هاتف غیبی نوشته مصحف فوز عظیم

۳۱ ۱۳ ه

قطعهٔ تاریخ از نتیجهٔ فکر شاعر ذی شعور حافظ محمد عبد الشکور جبلپوری نقشه نویس برادر خورد مصنف

گرامی برادر چه خوش نظم کرد
بمدح علی شہ لافتا

چو پرسید حافظ ز تو سال طبع
بگو نسخهٔ نادر دلکشا

۱ ۳ ۱ ۲ ۱ ه

قطعۂ تاریخ اُردو از تراوش طبع وقاد ذہن نقاد محب آل امجاد منشی سید اولاد حسین صاحب سجاد اکونٹنٹ گورنمنٹ ریلوے پولس ناگپور تلمیذ جلال مرحوم مجدہ

فی زمانہ یہ ہفت بند ہی فرد	ہی یہ اک تحفۂ زبانِ حال
وہ بیان ہی کہ ہی بیان مشکل	یہ بیان کرتی ہی زبانِ حال
ہم نے سجاد اسکا ہجری مین	نام رکھا ہی۔ ارمغانِ جلال

دیگر

سب کے پسند خاطر بیکس کا ہفت بند	طیب ہی اور طاہر بیکس کا ہفت بند
سجاد کیون تفکر تاریخ کے لیے ہی	لکھدو۔ بہت ہی نادر بیکس کا ہفت بند

دیگر

چھپ گیا سجاد بیکس کا کلام	ہو گیا روشن چراغ آخرت
آخرت کی فکر بیکس کو جو تھی	مل گیا آخر سراغ آخرت
حکم حق سے قاسم خلد برین	اسکا ثمرہ دین گے باغ آخرت
مل گیا وہ جسکی تھی ان کو تلاش	ہو گیا حاصل فراغ آخرت

ہی یہ ہجری صنعت تربیع مین
آفرین چشم و چراغ آخرت

دیگر عیسوی

شیرین کلام حضرت بیکس ہین لا کلام
انکی زبان مین ہے اثر شہد و قند کا

سحر حلال کہیے سخن کو تو ہی بجا
قیدی ہر ایک دل ہی اسیکی کمند کا

جولانیان دکھائی ہین کاغذ پہ کسطرح
دیکھو تو طمطراق قلم کے سمند کا

ہی بند بند مین مرے اس نظم کی ولا
عاشق ہی بند بند مرا۔ ہفت بند کا

سادات ہین ثناے علیؑ پر فدا ہین ہم
اے شیخ ذکر کیا ہی ہماری پسند کا

یہ ہفت بند سارے زمانے کو ہی پسند
یہ کام ہی خدا و نبی کی پسند کا

سجاد منتخب ہی یہ تاریخ عیسوی
ہی انتخاب بند ہر اک ہفت بند کا
۱۳ ۹ ۱ ۶

سال بنگلہ در صنعت منقوط

حبذا کیا حضرت بیکس نے لکھا ہفت بند
مرحبا کیا کام ہی۔ اسکی جزا دے کردگار

سب ہی ظاہر جو مصنف کا ہی حسن اعتقاد
الفت آل نبی ہر بند سے ہی آشکار

آپ سے سجاد کو مدت سے ہی حاصل نیاز
خوبیون کا آپ کی وہ کر نہین سکتا شمار

جب وہ تھا بیتول مین ہر دم رہے پرسان حال
مونس و ہمدم تھے اُسکے آپ ہی لیل و نہار

آپ کی تعریف مین قاصر زبان کلک ہی
ہون یہ رقم کیا کیا۔ نہین اوصاف کچھ دو تین چار

عالم علم شریعت حامل شرع متین
ماہر اسرار طریقت۔ عابد شب زندہ دار

صوفی صافی ضمیر و صاحب صدق و صفا
صاف۔ ظاہر پاک۔ باطن زاہد طاعت گذار

خوش دل و خوش خلق و خوش خو خوش نما و خوش خصال
عاقل و منصف مزاج و نیک طینت نیک کار

شاعر شیرین سخن۔ شیرین زبان شیرین بیان
واقف ارکان شعر و شاعری۔ جادو نگار

قاعدہ دان عروض و ناظم نظم صحیح
منشی فن توا ریخ و فصیح و نامدار

رمز دان کشف روحی عامل معمول از
قانع و پابند فقر و دیندار و بردبار

بے تبرا شیعہ پاک امیر المومنین
بے تعصب سنی و یار طریق چاریار

بعد کاشی کے لکھا بمثل ایسا ہفت بند
زندہ وہ ہوتے تو دیتے داد ہو کر بیقرار

اپنے اپنے رنگ مین تازہ ہے ہر مضمون کا پھول
ہے فصاحت کی بلاغت کی سلاست کی بہار

بند کا ہر لفظ سچے حال کی تصویر ہے
کیا ولائے مرتضی ہے واہ تحسین صد ہزار

یون رقم کی ہے شجاعت لفظ بول اٹھتے ہین خود
لا فتیٰ الا علی لا سیف الا ذوالفقار

مدح پاک مصطفیٰ بھی مرتضیٰ کے ساتھ ہے
روح و قالب منقبت کے جسم مین ہین آشکار

سال بنگلہ حرف منقوطہ مین یہ سجاد لکھ
وصف سردار مدینہ مدح شاہ ذوالفقار
بنگلہ

دیگر فصلے

کیا بیکس نے ہفت بند جو نظم
ذاکرون پر یہ عین احسان ہے

اسکو پڑھیے بطرز تحت اللفظ
ہر سخن فہم اسکا خواہان ہے

جسکو ہے قدر شعر و عشق علی
ہر بن مو سے وہ ثناخوان ہے

قلب سجاد سے ہوا روشن | سال فصلی - چراغ ایمان ہے

۱ ـ ۲ ـ ۱۳ ـ فصلی

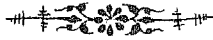
سمبت بکرمی در صنعت منقوط

ہوئی جب یہ تصنیف جلوہ نما — ہر اک شخص اسے دیکھکر خوش ہوا
ہوئی دو ستون پر صفت اسکی فرض — لکھا سب نے جو جس سے ممکن ہوا
یہ تصنیف ایمان کی ہے سند — صحیفہ ہے آزادی نار کا
دم نزع یہ دستِ امداد ہے — چراغ لحد ہے بفضل خدا
بروز قیامت پئے مومنین — نوشتہ ہے یہ گلشن خلد کا
صفت اسمیں شاہ ولایت کی ہے — جو مولا ہے سب کا - ہے اُسکی ثنا
وہ مداح حق اور ممدوح حق — صفات اُسکے انساں سے کیا ہوں ادا
نبی و علی ہر دو نسبت بہم — بہت خوب ہے یہ کسی نے کہا
جو کی فکر تاریخ سجاد نے — کہا ہاتفِ غیب نے مشفقا

سر حرف منقوط سمت کا سال
رقم کر دے - نذر علی مرتضٰے
۱۹ ۷ بکرمی

تمام شد

عرض خاص

یہ کوئی نہین کہ سکتا کہ ہمارے پریس سے اچھا دنیا مین دوسرا پریس نہین چھاپتا ہے۔ یکتائی کا دعوی جو لوگ کرتے ہین وہ ہمیشہ نقصان اُٹھاتے ہین

ہمارے پریس کو جاری ہوے ابھی جمعہ جمعہ آٹھ دن - یا یون کہیے آٹھ سال ہوے ہین - اس آٹھ سال مین ہمنے یہ کوشش کی کہ اخبار اور پریس کے کام کے نمونے ملک مین تقسیم کیے جائین - یہ محض خدا کا فضل ہے کہ **مشرق** نے بہ حیثیت اخبار ہونے کے ملک کے سامنے خود کو ذلیل نہین کیا - اُسنے تمام اقوام و مذاہب مین اتفاق پھیلانے اور حکومت و رعایا مین یکجہتی پیدا کرانے کی کوشش کی - آج ہم دیکھ رہے ہین کہ یہی صدا ہر طرف سے آرہی ہے کہ مشرق بحیثیت اخبار کے تمام اقوام کا وکیل ہے - بہ حیثیت لکھائی چھپائی حجم کے چار روپیہ اسکی قیمت سے کوئی فائدہ ہمکو ابتک نہین ہوا -

پریس کے کام کے نمونے جو ملک مین پیش کیے گئے ہین اسمین ہمکو خفت نہین ہوئی - اور خدا کا شکر ہے کہ ہم ابتک سرخرو رہے -

حدائق البیان - کلام الملوک (ہز ہائینس نواب صاحب بہادر رامپور کی تقریرین) ارشادات - (ہز آنر سر جان پرسکاٹ ہیوٹ کی تقریرین) - ارشاد - (ہز آنر سر جیمس مسٹن کی تقریر اردو گورکھپور) اور یہ کتاب جو آپکے سامنے ہے - العرفان جو زیر طبع ہے - چند نمونے ہین جنکو دیکھکر آپ کام کی نسبت بھلی بری رائے قائم فرما سکتے ہین - یہ تمام کام منشی علی حسین صاحب لکھنوی کی زیر نگرانی ہوے ہین جنکو ہمارے مطبع کے سوا کسی سے تعلق نہین رہا - وہ ایک ذہین اور قابل کارپرداز ہین - اور یہ تمام کام اُنکی ذہانت کا نمونہ ہین - حدائق البیان قیمت ۸/ - ارشادات کی قیمت ۲/ - ارشاد کی قیمت ۴/ - اس کتاب کی قیمت ۲/ - العرفان ابھی زیر طبع ہے - کلام الملوک کی کوئی جلد ہمارے پاس نہین ہے اگر ضرورت ہو تو ہز ہائینس نواب صاحب بہادر رامپور سے درخواست کرنے پر ملسکتی ہے -

خادم ملک و قوم حکیم برہم گورکھپور